

Ortaöğretim Psikoloji Ders Kitabında Değerlerin Analizi *

The Analysis of the Values in Secondary Education Psychology Coursebook

ÖZET

İnsanı ve onun hayatını şekillendiren değerler Milli Eğitim Bakanlığı tarafından doğrudan (değerler eğitimi dersi gibi dersler aracılığıyla) ya da dolaylı olarak (yani örtük bir şekilde) yazılan ders kitapları aracılığı ile öğrencilere kazandırılır. Değerlerin öğrencilere kazandırılmasına kaynaklık eden psikoloji dersi ve ders kitabı bunlardan biridir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, ortaöğretim psikoloji ders kitabındaki değerlerin analizi ve bu analizlerin değerlendirilmesidir. Yapılan bu çalışmada 25 değer belirlenmiş ve psikoloji ders kitabı bu değerler çerçevesinde taranarak analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda; kitapta doğa, sorumluluk, çalışkanlık, sevgi, estetik, mutluluk, aile gibi değerlere geniş bir şekilde yer verildiği görülmüştür. En az yer verilen değerler ise temizlik, misafirperverlik, vatanseverlik, barış, alçakgönüllük, yardımlaşma ve dayanışma gibi değerlerdir. Ayrıca psikoloji ders kitabındaki konular düşünüldüğünde aile, sevgi, mutluluk, çalışkanlık gibi değerlerin kitapta fazla yer alması doğal bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmanın sonucu gösteriyor ki ders kitapları öğrencilere değerlerin öğretilebileceği önemli kaynaklardır. Bu nedenle ders kitaplarında daha fazla değere yer vermek için gerekli çalışmalar yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Değerler, Ortaöğretim Psikoloji, Ders Kitabı.

ABSTRACT

The values shaping human being and his life are attained to students either directly by the Ministry of Education (by means of such courses as values education) or indirectly (in other words implicitly) by the coursebooks written. The course of psychology and the coursebook of psychology, which are the bases of making students attain these values, is one of them. In this sense, the purpose of the current study is to analyse the values in the secondary education psychology coursebook and evaluate these analyses. In this study, 25 values were determined and psychology coursebook was scanned in terms of these values and analysed. At the end of the research, it was found that such values as nature, responsibility, industriousness, compassion, aesthetic, happiness and family were given a big place. Those given the least place were cleanliness, hospitality, patriotism, peace, humility, helping each other and solidarity. In addition, when it comes to the subjects in the psychology coursebook, it is thought that giving more place to such values as family, compassion, happiness and industriousness is a natural result. The result of the study shows that coursebooks are important sources where students can be taught these values. For that reason, it is recommended that necessary studies should be carried out to give more values in the coursebooks.

Keywords: Values, Psychology Course, Coursebook.

GİRİŞ

İnsan, ancak eğitim sayesinde insan olur. İnsanda önceden mevcut olmayan bu niteliği eğitim gerçekleştirir; çünkü insan doğal yeteneklerinin gelişmesi kendiliğinden olup bitmez; doğa insana hazır yetenekler vermemiştir (Nutku, 2017: 63-64). Temel gereksinimlerin karşılanması, başka yaşantı ve eylem olanaklarına ilişkin bilgilendirme sürecinden geçmek ve eğitim gibi koşullar sayesinde insan; bir tercihte bulunma, başka türlü de davranabilme, yapıp-etmelerinde haz ve acı yerine başka bir şeyi ilke edinebilme olanağı elde eder (Özcan, 2016: 384). Söz konusu “insan” olduğunda, insanın eğitilmesi demek, onun ruh ve beden sağlığı korunarak büyütülmesi, yetenekleri, davranışları ve iç dünyası itibarıyla geliştirilmesi, “iyi insan” haline getirilmesi demektir (Uysal, 2004: 82).

Doğanın ona sunduğu olumlu veya olumsuz koşullar içinde kendini bulan insan, yaşamını sürdürmek ve hayatında başarılar elde etmek için ilerlemek zorundadır. Bu ilerleme için “eğitim” olmazsa olmazlardandır. Çünkü insan, sabit kalmadan, sürekli değişen ve gelişen bir varlıktır. Yeni ortamlara, durumlara, nesnelere uyum sağlamak için insanın eğitilmesi gerekir. Bu ise elbet planlı ve sistemli çalışmalar gerektiren uzun bir süreçtir. Buna bağlantılı olarak bir ülkenin; eğitim-öğretimle nasıl bir öğrenci yetişmek istediğini eğitim-öğretim çalışmaları içerisinde bir dersle ilgili faaliyetlerin öğrenme ve öğretme süreci içerisinde, nelerin, niçin ve nasıl yer alacağını ifade eden bir rehber (Girgin, 2011:12) olan öğretim programları doğrultusunda ders kitapları yazılmaktadır. Ders kitapları; her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış

Ekrem Ziya Duman¹
Özlem Küçükşabanoglu²

How to Cite This Article

Duman, E. Z. & Küçükşabanoglu, Ö. (2023). “Ortaöğretim Psikoloji Ders Kitabında Değerlerin Analizi”, International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:8, Issue:54; pp:3970-3979. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.72692>

Arrival: 26 July 2023

Published: 25 October 2023

Academic Social Resources Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

* Bu çalışma 28-30 Nisan 2023 tarihinde düzenlenen 16. Uluslararası Eğitim Yönetimi Kongresi’nde (The 16th International Congress of Educational Administration) bildiri olarak sunulmuştur. Ayrıca çalışmanın özet metni 16. Uluslararası Eğitim Yönetimi Kongresi genişletilmiş bildiri özetleri kitapçığında yer almıştır.

¹ Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Ankara, Türkiye

² Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara, Türkiye

basılı eserlerdir (Duman, 2019: 39). Ders kitaplarında öğrencilere aktarılmak istenen akademik bilgilerin yanında toplum ve insana dair olan şeylerde yer alır. Bunlardan biri de insan olmakla alakalı olan değerlerdir.

İlişki kurduğumuz insanlar karşısındaki tutumumuz, yaşadığımız olaylar ve durumlarda aldığımız her karar ve ilgili davranışlarımız, bunları nasıl değerlendirdiğimize bağlıdır. Kendi ve diğer insanlarla olan ilişkilerimizde; başlarının ve kişisel olarak yapıp etmelerimizde, çevremiz, geçmiş, gelecek ve şimdiki zamanla bağımızla belirli bir bütünlükte bir kişi olarak var olmamızın temelinde değer anlayışımız vardır (Kuçuradi, 2018: 5). Değer anlayışımız bizim kararlarımızı ve yaşamımızı şekillendiren önemli ölçütlerdir. Değerler, nasıl yaşayacağımıza işaret eden anlam haritalarımız; eylemlerimiz için ufuk noktasıdır (Poyraz, 2011: 63). Wilding ve George (1975)' a göre değerler ekonomik, politik ve sosyal sistemlerin ürünleri oldukları gibi, bu sistemlerin işleyişini ve gelişimini etkileyen bağımsız etmenlerdir (Çetin & Balanuye, 2015: 195). Yani değerler için hem ürün hem de sistemler için yol göstericiler diyebiliriz. Değerler karar verme veya tercih yapma durumunda kullanışlı bir araç olarak ortaya çıkarlar (Bacanlı & Dombaycı, 2012: 2). İnsanı ve onun hayatını şekillendiren değerler Milli Eğitim Bakanlığı tarafından doğrudan (değerler eğitimi dersi gibi dersler aracılığıyla) ya da dolaylı olarak (yani örtük bir şekilde) yazılan ders kitapları aracılığı ile öğrencilere kazandırılır. Değerlerin öğrencilere kazandırılmasına kaynaklık eden psikoloji dersi ve ders kitabı bunlardan biridir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, ortaöğretim psikoloji ders kitabındaki değerlerin analizi ve bu analizlerin yorumlanmasıdır. Araştırmanın problem cümlesi "Ortaöğretim psikoloji ders kitabında yer alan değerler nelerdir?" şeklindedir.

Literatürde psikoloji ders kitabında değerlerin analizini konu alan doğrudan çalışmaya rastlanmamıştır. Konu ile ilgili benzerlik gösteren çalışmalar ise; Zabun (2013)' un "Değerlerin Sosyolojik Öğretimi: Ortaöğretim Sosyoloji Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Analizi", Manav (2016)'ın "Felsefe ve Estetik Dersleri 2009 Öğretim Programları Üzerine: Değer-Duyuşsal Alan Kazanımı- Değerler Eğitimi İlişkisi", Üstündağ Yıldırım (2022) 'ın "Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitabında Değerler Analizi" ,Duman ve Arslan (2022)' in "Ortaöğretim Mantık Ders Kitabında Değerlerin Analizi" , Durakoğlu ve Zabun (2022) ' un "Felsefe Ders Kitabının Değerler Açısından İncelenmesi" , Zabun (2022)'un "Ders Kitaplarında Değerler Taramasına Esas Değerlerin Sosyolojik Sınıflaması" adlı çalışmasıdır. Değer kavramına vurgu yapan diğer çalışmalar ise Demircioğlu (2020) 'nun "İbn Sina ve Gazali'nin Bazı Değer Kavramları Yönünden Karşılaştırılması" ve "Alevi Ve Bektaşî Sözlü Kültüründeki Değer Kavramları" adlı çalışmalarıdır. Alinyazına bakıldığında felsefe grubu derslerinden olan felsefe, sosyoloji ve mantık ders kitaplarında değerlerin analizi üzerine çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Fakat felsefe grubu dersleri sosyoloji, felsefe, mantık ve psikoloji derslerinden oluşmaktadır. Bundan dolayı psikoloji ders kitaplarındaki değerlerin analizi içeren çalışma bu derslerin hepsinde kullanılan ders kitaplarındaki değer analizini konu edinen çalışmaların bir kolunu oluşturduğu için önemlidir. Ayrıca yapılan bu çalışma ile alanda yapılan diğer çalışmalarının sonuçları ile benzerlik ve farklılıkların ortaya konmasını sağladığı için de önemlidir. Bu konuda yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olması nedeniyle psikoloji ders kitabında yer alan değerlerin incelenmesini içeren bu çalışma alanda yapılacak olan diğer çalışmalara yol gösterici bir nitelikte olduğu düşünülmektedir. Bunlara ek olarak psikoloji ders kitabı konu bağlamında (belirlenen değerler açısından) kitapta yer alan yazılı ve görsel ifadeler incelenmiştir. Böylelikle araştırma ile psikoloji ders kitabında yer alan mevcut değerler belirlenmiştir. Bu durum yapılan çalışmanın değerlerin öğretilmesine ve kazandırılmasına yardımcı olacağı ve daha sonra hazırlanacak olan psikoloji ders kitaplarında yer verilmek istenen değerlerin belirlenmesinde bir başvuru kaynağı olacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Çalışmada; nitel araştırma deseni kapsamında yer alan, çalışılacak konular ile ilgili olarak yazılı ve basılı belgelerin analizini içerir (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 189-190) doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Bir başka tanıma göre doküman analizi yöntemi, araştırmanın amacına yönelik kaynaklara ulaşmada ve elde edilecek verilerin tespit edilmesinde kullanılır (Çepni, 2009, s. 106). Araştırmada veri kaynağı olarak kullanılacak dokümanlar ise, araştırmanın da amacında yer alan ilişkinin kurulması için, belirlenen değerler bağlamında psikoloji ders kitabı incelenmiştir.

Araştırmada verilerinin toplanması; kullanımda olan psikoloji ders kitabı Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 28.05.2018 gün ve 78 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilen ve yazarlığını Cuma Ceylan, Eda Karaaslan, Kader Toraman ve Şenay Demirci (2021)' nin yaptığı ortaöğretim psikoloji ders kitabı incelenerek elde edilmiştir. Yapılan bu çalışmada 25 değer belirlenmiş ve psikoloji ders kitabı bu değerler çerçevesinde taranarak analiz edilmiştir. Bu değerler UNESCO tarafından belirlenen Yaşayan Değerler Listesi, Rokeach'ın Değer Sınıflandırması ve öğretim programlarında değinilen Milli Eğitim' in genel amaçlarında ve psikoloji dersinin amaçlarında yer alan değerler arasından seçilmiştir. Bu temel değerler şunlardır: "İş birliği, özgürlük, mutluluk, dürüstlük, sevgi, alçakgönüllülük, barış, saygı, sorumluluk, nezaket, hoşgörü, estetik, arkadaşlık, temizlik, yardımlaşma, çalışkanlık, dayanışma, aile, misafirperverlik, adalet, vatanseverlik, dostluk, manevi kültürel unsurlar, doğa, din kültürü unsurları"dır. Psikoloji ders kitabı bu değerler doğrultusunda taranarak bu değerlere ders kitabında ne sıklıkta yer verildiği belirlenemeye çalışılmıştır. İncelenen kitapta belirlenen değerlerin bulunup bulunmama durumları doküman analizi ile tespit edilerek araştırmanın bulgular bölümünde yerini almıştır.

Araştırmada verilerin analizi ise; mantık ders kitabından elde edilen veriler nitel veri analiz yöntemlerinden birisi olan betimsel analiz yöntemine uygun olarak analiz edilmiştir. Bu tür analizle amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 239). Bu amaçla analiz sonucunda ulaşılan sonuçlar, kitabın içeriğindeki değerlerin yer alma durumlarını gösterir frekans sayıları ile değerlerin ünite düzeyinde kaç adet yer aldığı tablolar halinde sunulmuştur. İlgili ders kitabı incelenirken değer ve değere vurgu yapan ifade sayıları, değere vurgu yapan ifadeler, değerlerin yer aldığı cümlelerden örnekler ile değere vurgu yapan görseller olarak ayrı ayrı başlıklandırma yapılmış ve analizler bu bağlamda değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Ortaöğretim psikoloji ders kitabındaki değerlerin analizi ve bu analizlerin yorumlanmasını içeren bu çalışmada elde edilen bulgular; kitapta yer alan değere vurgu yapan ifade sayıları, ifadenin geçtiği sayfa numaraları, değerlerin geçtiği ifade ve cümleler ile değere vurgu yapan görseller ile birlikte sunulmuş ve yorumlanmıştır.

Ortaöğretim Psikoloji Ders Kitabında Yer Alan Değerler ve Değere Vurgu Yapan İfade Sayıları ve Değere Vurgu Yapan İfadeler

Aşağıda verilen Tablo 1’de Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 28.05.2018 gün ve 78 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilen ve yazarlığını Cuma Ceylan, Eda Karaaslan, Kader Toraman ve Şenay Demirci (2021)’ nin yaptığı ortaöğretim psikoloji ders kitabında yer verilen değerler ve değere vurgu yapan ifade sayıları gösterilmektedir.

Tablo 1: Psikoloji ders kitabında değere vurgu yapan ifadelerin, sayfa numaralarını ve toplam sayılarını gösteren tablodur.

Değerler	Değere Vurgu Yapan İfadeler	Değere Vurgu Yapan İfade Sayısı ve İfadenin Geçtiği Sayfa Numarası	
1. İş Birliği	İş birliği ifadesi ve iş birliği yapmayı temsil eden görseller	x(s.21), x(s.29), x(s.50), x(s.51), x(s.53), x(s.74), x(s.85), x(s.95)	8
2. Özgürlük	Özgürlük ifadesi	x(s.26), x(s.30), x(s.32), x(s.37), x(s.42), x(s.44), x(s.45), x(s.45), x(s.49), x(s.50), x(s.67), x(s.92), x(s.116), x(s.117), x(s.126)	15
3. Mutluluk	Mutluluk, mutlu olmak ifadeleri	x(s.41), x(s.42), x(s.43), x(s.43), x(s.43), x(s.44), x(s.47), x(s.49), x(s.52), x(s.55), x(s.68), x(s.68), x(s.116), x(s.118), x(s.121), x(s.121), x(s.122), x(s.126), x(s.130), x(s.130), x(s.131), x(s.133)	22
4. Dürüstlük	Dürüst, dürüstlük ifadeleri	x(s.18), x(s.24), x(s.24), x(s.29), x(s.75), x(s.124)	6
5. Nezaket	Nezaket ifadesi ve bu ifadeyi temsil eden görseller	x(s.18), x(s.24), x(s.42), x(s.57), x(s.64), x(s.68), x(s.68), x(s.73), x(s.76), x(s.76), x(s.80), x(s.80), x(s.124), x(s.126)	14
6. Sorumluluk	Sorumluluk ifadesi, görevini yerine getirmeyi vurgulayan ifadeler, uyulması gereken kurallar ifadesi	x(s.14), x(s.22), x(s.22), x(s.24), x(s.25), x(s.29), x(s.29), x(s.37), x(s.44), x(s.48), x(s.49), x(s.57), x(s.65), x(s.67), x(s.73), x(s.74), x(s.101), x(s.116), x(s.126), x(s.131)	20
7. Hoşgörü	Hoşgörü ifadesi ve görselleri	x(s.17), x(s.20), x(s.24), x(s.29), x(s.42), x(s.42), x(s.44), x(s.49), x(s.51), x(s.73), x(s.79), x(s.93), x(s.114), x(s.117)	14
8. Estetik	Estetik ifadesi, sanat eserleri ve görselleri, çalgı aletlerinin görselleri	x(s.16), x(s.16), x(s.18), x(s.34), x(s.35), x(s.35), x(s.38), x(s.41), x(s.47), x(s.58), x(s.59), x(s.60), x(s.62), x(s.67), x(s.67), x(s.69), x(s.69), x(s.75), x(s.76), x(s.78), x(s.91), x(s.97), x(s.97), x(s.97), x(s.99), x(s.105), x(s.107), x(s.120), x(s.125), x(s.125), x(s.126), x(s.128)	32
9. Arkadaşlık	Arkadaş, arkadaşlık ifadeleri ve görselleri	x(s.35), x(s.42), x(s.44), x(s.45), x(s.50), x(s.50), x(s.51), x(s.61), x(s.62), x(s.65), x(s.66), x(s.73), x(s.74), x(s.75), x(s.78), x(s.80), x(s.88), x(s.114), x(s.115), x(s.119), x(s.123), x(s.125), x(s.127), x(s.128), x(s.131)	25
10. Temizlik	Temizlik, temizlikçi ifadeleri	x(s.125), x(s.128), x(s.128), x(s.131)	4
11. Yardımlaşma	Yardımlaşma ifadesi ve görseli	x(s.74), x(s.77), x(s.77), x(s.88), x(s.126)	5
12. Çalışkanlık	Çalışmak, çalışkan olmak, başarılı olmak, bir mesleği icra etmek gibi ifadeler ve bunları yansıtan görseller	x(s.14), x(s.16), x(s.18), x(s.21), x(s.21), x(s.22), x(s.23), x(s.24), x(s.25), x(s.25), x(s.26), x(s.30), x(s.31), x(s.32), x(s.65), x(s.67), x(s.71), x(s.73), x(s.75), x(s.76), x(s.85), x(s.88), x(s.91), x(s.93), x(s.100), x(s.102), x(s.107), x(s.111), x(s.116), x(s.116), x(s.119), x(s.119), x(s.120), x(s.123), x(s.124), x(s.125)	36
13. Dayanışma	Sosyal destek	x(s.26), x(s.50), x(s.76), x(s.76), x(s.127)	5
14. Aile	Aile, ebeveyn, anne, baba, çocuk, akraba gibi aileyi temsil eden ifade ve görseller	x(s.20), x(s.21), x(s.29), x(s.30), x(s.40), x(s.40), x(s.41), x(s.41), x(s.42), x(s.43), x(s.43), x(s.44), x(s.46), x(s.49), x(s.49), x(s.50), x(s.65), x(s.66), x(s.66), x(s.75), x(s.90), x(s.91), x(s.105), x(s.106), x(s.114), x(s.118), x(s.121), x(s.123), x(s.127), x(s.132), x(s.133)	31
15. Misafirperverlik	Misafirperverlik, misafir ağırlamak ifadeleri	x(s.47), x(s.76), x(s.76)	3
16. Adalet	Adalet, adil olma ifadeleri	x(s.15), x(s.15), x(s.23), x(s.24), x(s.26), x(s.31), x(s.42), x(s.49), x(s.74), x(s.106)	10
17. Vatansızlık	Türkiye, Vatansızlık ifadeleri	x(s.21), x(s.76)	2
18. Dostluk	Dost, dostluk ifadeleri	x(s.18), x(s.42), x(s.64), x(s.75), x(s.128)	5

19.	Doğa	Doğa ve hayvanları temsil eden ifadeler ve görseller	x(s.14), x(s.15), x(s.15), x(s.20), x(s.20), x(s.24), x(s.34), x(s.34), x(s.35), x(s.39), x(s.40), x(s.52), x(s.55), x(s.58), x(s.61), x(s.65), x(s.67), x(s.84), x(s.85), x(s.86), x(s.87), x(s.88), x(s.88), x(s.89), x(s.91), x(s.92), x(s.101), x(s.101), x(s.102), x(s.102), x(s.103), x(s.104), x(s.129), x(s.129)	34
20.	Manevi ve Kültürel Unsurlar	Türk kültürünün özelliklerini temsil eden ifadeler, Türk bilim ve sanat insanlarının veya eserlerinin görselleri	x(s.15), x(s.19), x(s.19), x(s.35), x(s.38), x(s.39), x(s.44), x(s.62), x(s.62), x(s.65), x(s.67), x(s.75), x(s.76), x(s.76), x(s.84), x(s.96), x(s.96), x(s.97), x(s.98), x(s.108), x(s.109), x(s.110), x(s.128), x(s.128), x(s.134), x(s.135)	26
21.	Din Kültürü Unsurları	Dua ifadesi	x(s.125), x(s.125), x(s.125)	3
22.	Sevgi	Sevgi, sevilen ifadeleri ve sevgiyi temsil eden görseller	x(s.18), x(s.31), x(s.42), x(s.44), x(s.44), x(s.45), x(s.45), x(s.50), x(s.66), x(s.66), x(s.68), x(s.74), x(s.74), x(s.116), x(s.117), x(s.121), x(s.127), x(s.128), x(s.131)	19
23.	Barış	Barış ifadesi ve insanlar arasındaki barışın ifade edildiği görsel	x(s.49), x(s.55), x(s.71), x(s.79)	4
24.	Saygı	Saygı ifadesi, çevresine kendisine saygı duyan kişi vurgusu, kültürel ve bedensel farklılıklara saygı duyma ile ilgili ifade ve görseller	x(s.23), x(s.24), x(s.26), x(s.37), x(s.42), x(s.50), x(s.62), x(s.62), x(s.67), x(s.67), x(s.116), x(s.117), x(s.131)	13
Toplam Değer Sayısı				356

Tablo 1 incelendiğinde “Çalışkanlık” değerinin 36; “Doğa” değerinin 34; “Estetik” değerinin 32; “Aile” değerinin 31 “Manevi ve Kültürel Unsurlar” değerinin 26; “Arkadaşlık” değerinin 25; “Mutluluk” değerinin 22; “Sorumluluk” değerinin 20; “Sevgi” değerinin 19; “Özgürlük” değerinin 15; “Hoşgörü” değerinin 14; “Nezaket” değerinin 14; “Saygı” değerinin 13; “Adalet” değerinin 10; “İş birliği” değerinin 8; “Dürüstlük” değerinin 6; “Yardımlaşma” ve “Dostluk” değerlerinin 5; “Barış” ve “Temizlik” değerlerinin 4; “Din Kültürü Unsurları”, “Misafirperverlik” ve “Dayanışma” değerlerinin 3 defa psikoloji ders kitabında vurgulandığı görülmüştür. En çok çalışkanlık, doğa, estetik, aile değerlerine vurgu yapılırken en az misafirperverlik ve dayanışma değerine psikoloji ders kitabında vurgu yapılmıştır. Söz konusu kitapta “Alçakgönüllülük” değerine vurgu yapılmadığı görülmüştür.

Ortaöğretim Psikoloji Ders Kitabında Değerlerin Yer Aldığı Cümleler

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 28.05.2018 gün ve 78 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilen ve yazarlığını Cuma Ceylan, Eda Karaaslan, Kader Toraman ve Şenay Demirci (2021)' nin yaptığı ortaöğretim psikoloji ders kitabında yer verilen değerler ve değere vurgu yapan cümleler bazıları verilmiştir.

“Bir sosyal girişim projesinde görme engeli olmayan insanlara görme engelli rehberler eşliğinde karanlık bir ortamda dolaşma deneyimi yaşatılır.” (s. 53) *İş birliği*

“Filler daha yavruyken kalın bir zincirle bacaklarından bir direğe bağlanır.” (s.92) *Özgürlük*

“Temizlik yapmaktan bunalan ev hanımının hizmetçileri olduğunu hayal etmesi.” (s.125) *Temizlik*

“Mutluluktan havalara uçtum.” (s.68) *Mutluluk*

“Katılımcılar, yapılacak deneyle ilgili bilgilendirilmeli.” (s.29) *Dürüstlük*

“Var olan olumsuzlukları şoförün kişiliğine bağlamak yerine “İşiniz çok zor, sabrınız için teşekkür ederiz.” demeniz şoförün işini sabırla ve nezaketle yapmasına yardımcı olabilir.” (s.73) *Nezaket*

“Etik ilkelere ne derece saygı gösterildiği ve uyulduğu, bu ülkelerde yaptırım gücü olan kurum ve kuruluşlar tarafından takip edilmektedir.” (s.24) *Saygı*

“Hoşgörüyü yetiştirilmişse sabırlı olmayı öğrenir.” (s.42) *Hoşgörü*

“Aile içinde dostluk ve arkadaşlık görmüşse bu dünyada mutlu olmayı öğrenir.” (s.42) *Dostluk, arkadaşlık, mutluluk*

“Ünlü bir bilim insanının başarı öyküsünü okuyan Emre, derslerine daha fazla çalışır.” (s.91) *Çalışkanlık*

“Resim öğretmeni olan babasının Pablo'nun resme olan yeteneğini fark etmesi ile küçük yaşta resim yapmaya başlayan Pablo Picasso, güzel sanatlar okuluna gidince üstün bir başarı gösterdi ve çok kısa bir sürede adını sanat dünyasına duyurdu.” (s.105) *Estetik*

“Dua bütün dinlerde ortak olan bir olgudur.”(s.125) *Din Kültürü Unsurları*

“Ayağını yorganına göre uzat.” (s.128) *Manevi ve Kültürel Unsurlar*

“Bütün balıklar denizde yaşar.

Levrek bir balıktır.

Sonuç: O hâlde levrek denizde yaşar.” (s.104) *Doğa*

“Dünyanın en zor savaşının en zor koşullarda kazanılmasına önderlik eden Atatürk, bu liderlerin başında gelir.” (s. 65) *Manevi ve Kültürel Unsurlar*

“Stres altındaki bireye çevresindeki insanlar tarafından sağlanan duygusal, bilişsel ve maddi yardımlar sosyal destek olarak tanımlanır.” (s.127) *Dayanışma*

Yukarıda Tablo 1’de belirtilen değere vurgu yapan ifadeler ile değerlere vurgu yapılan örnek cümleler incelendiğinde; sayısal olarak en yüksek değerlerden olan çalışkanlık (36); başarı, çalışmak, bir mesleği icra etmek olarak psikoloji ders kitabında vurgulanmıştır. Bir diğer yüksek olan doğa (34) değeri hayvan isimleri ve özellikleri (uçmak gibi), güneş, yeşil olan doğanın görselleri ile öğrencilere verilmek istenmiştir. Barış, temizlik, misafirperverlik ve alçakgönüllülük ise psikoloji ders kitabında en az rastlanan değerlerdir.

Ortaöğretim Psikoloji Ders Kitabında Değere Vurgu Yapan Görseller

Aşağıda verilen Tablo 2’de psikoloji dersinde okutulmakta olan ders kitabında bulunan değerlere ilişkin görseller verilmiştir.

Tablo 2: Ortaöğretim psikoloji ders kitabında değere vurgu yapan görselleri içeren tablodur.

Değerler	Değerlere Vurgu Yapan Görseller
Özgürlük	 <p><i>Görsel 1 Ergenlik döneminde bağımsızlık duygusu (s.49)</i></p>
Mutluluk	 <p><i>Görsel 2 Mutluluk (s. 43)</i></p> <p><i>Görsel 3 Mutluluk (s.118)</i></p>

Nezaket

Görsel 4 "İşini sabırla ve nezakette yapan otobüs şoförü" (s.73)

Estetik

Görsel 5: Estetik ihtiyacı

Görsel 6 İki boyutlu olmasına rağmen bakış açısına göre üç boyut algısı yaratan sokak resimleri. (s.58)

Çalışkanlık

Görsel 7Gözlem yapan doktor(s.21)

Görsel 8Fabrika çalışanlarından bir görünüm (s.23)

Aile

*Görsel 9 Aile (s.43)**Görsel 10 Aile desteđi (s.132)*

Doğa

Görsel 11Güneş (s.101)

Manevi ve Kültürel Unsurlar

*Görsel 12Çiğdem Kağıtçıbaşı(s.19)**Görsel 13Mazhar Osman Usman (s.19)*

Görsel 14 2015 Nobel Kimya Ödüllü bilim insanı Aziz Sancar (s.67)

Sevgi

Görsel 15 Sevgi (s.18)

Görsel 16 "İnsan koşulsuz saygı, sevgi ve değeri hak eder." (s.117)

Tablo 3'ten görüleceği üzere, psikoloji ders kitabında öğrencilere değerleri aktarmak için görsellerden de faydalandığı görülmektedir. Bu bağlamda kitapta özellikle "mutluluk", "estetik", "çalışkanlık", "aile", "doğa" ve "manevi ve kültürler unsurları" değerlerine görsellerde ayrı bir yer verildiği dikkat çekmektedir. Tablo 3'te belirtilen değere vurgu yapan görseller incelendiğinde; Doğa değeri ders kitabında hayvanlar, orman ve güneş manzarası gibi görseller kullanılarak temsil edilmiştir. Manevi ve kültürel unsurlar değeri Türk bilim insanlarının görselleriyle; estetik değeri sanatçıların eserleri ve çalgı aletlerinin görselleriyle, çalışkanlık değeri ise daha çok bir meslek icra eden insanların görselleri kullanılarak temsil edilmiştir. Sevgi, aile ve mutluluk değerleri için söz konusu değeri vurgulayan insan ve insanların görselleri kullanılmıştır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Değerlere sahip olma ve değerler oluşturmak insanı insan yapan özelliklerin başında gelir. Bu nedenle değerler insanlara ailede, okulda ve toplumda kazandırılmak istenir. Belirli değerlerin kazandırılmasına yönelik çalışmalar olan değer eğitimi (Dombaycı, 2011:59) okulda öğretmenler aracılığı ile doğrudan yapılırken ders kitapları aracılığı ile dolaylı yoldan da yapılabilir.

Ders kitapları, öğrencilere doğrudan veya dolaylı olarak ders bilgisi vermesinin yanı sıra öğrencilerin sahip olması gereken tavırları ve insani ilişkilerinin gelişmesinin merkezi olan değerleri de öğrencilere aktarmaya çalışmaktadır (Karaoğlu, 2021: 160-161). Bu bağlamda psikoloji ders kitaplarında değerlerin incelenmesini içeren çalışmada kitapta 356 defa değerlere yer verilmiştir. En çok yer alan değerlerin; "Çalışkanlık" (36), "Doğa" (34), "Estetik" (32), "Aile" (31), "Manevi ve Kültürel Unsurlar"(26), "Arkadaşlık" (25), "Mutluluk" (22), "Sorumluluk" (20), "Sevgi" (19) olduğu görülmüştür. "Özgürlük" 15, "Hoşgörü" 14, "Nezaket" 14, "Saygı" 13, "Adalet" 10 "İş birliği" 8, "Dürüstlük" 6, "Yardımlaşma" ve "Dostluk" 5; "Barış" ve "Temizlik" 4; "Din Kültürü Unsurları", "Misafirperverlik" ve "Dayanışma" 3 defa psikoloji ders kitabında vurgulandığı görülmüştür. En çok çalışkanlık, doğa, estetik, aile değerlerine vurgu yapılırken en az misafirperverlik ve dayanışma değerine psikoloji ders kitabında vurgu yapılmıştır. Söz konusu kitapta "Alçakgönüllülük" değerine vurgu yapılmadığı görülmüştür.

Kitapta en çok yer alan değer olan çalışkanlık değeri için kullanılan görsellerde bir mesleği icra eden insanların sıklıkla kullanılması dikkat çekicidir. Gözlem yapan bir doktor, fabrikada çalışan kadınların görselleri bu örneklerden yalnızca bir kaçıdır. Bu durumda çalışmak değerinin ders kitabında sadece ders çalışmak gibi tek bir çalışma alanına yönlendirilmediği ve söz konusu değer kazandırılmasında çok çeşitli örnekler kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Kitapta doğa değeri, hayvan isimleri, görselleri ve sahip oldukları özellikler ile verilmiştir. Ayrıca doğa manzaraları kitapta oldukça kullanılan görsellerdendir. Dolayısıyla doğa değerinin psikoloji ders kitabı ile öğrencilere kazandırmada daha etkili olduğunu söyleyebiliriz. Sanat eserleri, sanatçılar ve müzik aletleri ile ders kitabında kazandırılmak istenen estetik değeri ve aile değeri psikoloji ders kitabında çok fazla yer almalarının bir sebebi bu değerleri öğrencilere kazandırmak iken bir diğer sebebi ise psikolojinin özelliğinden kaynaklanmaktadır. Psikolojinin konuları gereği estetik ve aile değeri ile iç içe bir alan diyebiliriz. Çünkü aile çocuk üzerinde başlıca etkili olan bir faktördür ve psikoloji aile- çocuk çatışmalarını ve bunların sonuçlarını da inceleyen bir alandır. Ayrıca estetik, aile değerine ek olarak arkadaşlık, mutluluk, sevgi ve saygı değerlerine aynı bağlamda değerlendirilebilir.

Psikoloji ders kitabından manevi ve kültürel unsurlar değeri verilirken Türk örf ve adetlerine daha az yer verildiği araştırmanın sonucunda ortaya çıkmıştır. Kitapta Mustafa Kemal Atatürk, İbn-i Sina, Aziz Sancar, Mazhar Osman Usman gibi değerlerimize yönelik örnekler dikkat çekmektedir. Kitapta bu değere vurgu yapmak için Türkiye açısından önemli kişilerin kullanıldığını söylemek mümkündür.

Yapılan çalışmanın sonucunda değerlerin ders kitaplarındaki durumunu analiz eden Üstündağ Yıldırım (2022)'ın sosyoloji ders kitabı üzerine ve Duman & Arslan (2022)'ın mantık ders kitabı üzerine yaptığı çalışma ile benzerlik gösterdiği görülmüştür. Psikoloji ders kitabındaki değerlerin analizine dair olan bu çalışmada diğer ikisinde olduğu gibi milli, manevi ve kültürel değerlere ağırlık verildiği gözlemlenmiştir. Kitapta İbn-i Sina, Gevher Nesibe Şifahanesi, atasözleri gibi örneklere yer verilmiştir.

İnceleme sürecinde vatanseverlik değerine sadece iki defa vurgu yapıldığı görülmüştür. Benzer sonuç Durakoğlu ve Zabun' un (2022) felsefe ders kitabında değerlerin incelendiği araştırmasında da ortaya çıkmıştır. Vatanseverlik değerine yalnızca bir defa vurgu yapılmıştır. Bu da bize felsefe grubu derslerinden olan psikoloji ve felsefe dersi kitapları yazılırken vatanseverlik değerlerine daha az yer veriliyor olabileceğini göstermektedir.

Duman ve Küçükşabanoğlu (2017), ders kitaplarında yer alan olumlu ve olumsuz ifadelerin öğrencileri etkileşimini vurguladıkları çalışmalarında, toplumda engelli ve hasta insanlara saygılı ve özenli davranmanın bilincini aşılayabileceğini söylemiştir. Benzer durum psikoloji ders kitabında da vurgulanmıştır. Kitapta kuşaklar arası farklara, ırksal ayrımın olmadığı, farklı güzellik algılarının olabileceğine, yürüme engelli birine saygı gibi durumlara vurgu yapan görsellere bolca yer verilmiştir. Dolayısıyla psikoloji ders kitabı aracılığı ile saygı, sevgi gibi değerleri öğrencilere kazandırmakla beraber farklılıklara saygı duyma bilincinde öğrencilerde gelişiyor diyebiliriz.

Zabun (2022:63), "Toplumsal Yaşamı Düzenleyen Temel Evrensel, Felsefi Değerler" başlığı altında "Hak" değerinden bahsetmiştir. Bu değer alt maddelerinden bazıları; hak kavramı, hak arama, insan hakları, kadın hakları, hayvan hakları, işçi hakları ve benzeridir. Psikoloji ders kitabında da; "Kişisel bilgilerin gizliliği konusunda gerekli özen gösterilmeli. Sadece insanlar üzerinde yapılan deneylerde etik ilkelere dikkat edilmeli (s.29)." cümlelerinde ve "İnsanlar/Hayvanlar Üzerinde Yapılan Araştırmalarda Uyulması Gereken Etik İlkeler(s.24)" başlıkları ve söz konusu başlıkların alt maddelerinde sıralanan cümlelerde insan ve hayvan haklarına vurgu yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla araştırmada bu hakların incelenmesi gerekliliği araştırmanın sonucunda ortaya çıkmıştır. Psikolojinin doğası gereği deneyler yapar ve bu deneylerin koşullarının hem insanlar hem de hayvanlar açısından insan ve hayvan haklarına uygun olması gerekir. Ders kitabında da bu durum açık bir şekilde verilmiştir. Bu yolla öğrenciler ders kitabında yer alan ilgili bölüm sayesinde haklar üzerine tartışır ve bu değerleri benimseyebilir. Bundan dolayı psikoloji ders kitabında yer alan değerlerin incelendiği benzer araştırmalarda hak değerleri üzerine de bir inceleme yapılması araştırmanın sonucu bağlamında önerilmektedir.

Değerlerin psikoloji ders kitabında 356 defa vurgulanması benzer çalışmalara göre gayet yüksek olarak söylenebilir fakat oransal olarak benzer olamadığı araştırmanın sonucunda göze çarpmaktadır. Kitapta en çok değinilen değer olan çalışkanlığa 36 defa yer verilirken barış ve temizlik 4; din kültürü unsurları, misafirperverlik ve dayanışma 3 defa psikoloji ders kitabında vurgulanmıştır. Bu sayısal ifadelerde görüldüğü üzere bazı değerler çok fazla kitapta yer alırken diğer değerler çok az ya da alçakgönüllülük değeri gibi hiç yer almamıştır. Dolayısıyla dengeli dağılımının olmaması öğrencilere kazandırılması istenilen hedeflere istenilen düzeyde ulaşılamayacağını göstermektedir. Bu nedenle araştırmanın sonucunda yeni yazılacak olan ders kitaplarında değerlere dengeli bir şekilde vurgu yapılması önerisi ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın sonucu bağlamında bir diğer öneri ise değerlerin tek tek değil de diğer değerler ile birlikte verilmesidir. Psikoloji ders kitabında yer alan "Aile içinde dostluk ve arkadaşlık görmüşse bu dünyada mutlu olmayı öğrenir." cümlesinde olduğu şekilde. Bu cümlede hem aile hem dostluk hem de mutluluk değerine vurgu yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- Bacanlı, H. & Dombaycı, M. A. (2012). “Değer Eğitiminde Değer Boyutlandırma Yaklaşımı”, II. Uluslararası Değerler ve Eğitimi Sempozyumu, 16-18 Kasım 2012, İstanbul.
- Ceylan, C.; Karaaslan, E., Toraman, K., & Demirci, Ş. (2021). Ortaöğretim Psikoloji Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.
- Çepni, S. (2009). “Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş”, Pegem, Trabzon.
- Çetin, N., & Balanuye, Ç. (2015). “Değerler ve Eğitim İlişkisi Üzerine”, Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi(24):191-203.
- Demircioğlu, A. (2020). “Alevi ve Bektaşî Sözlü Kültüründeki Değer Kavramları”, Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi(94):11-36.
- Demircioğlu, A. (2020). “İbn Sina Ve Gazali'nin Bazı Değer Kavramları Yönünden Karşılaştırılması”, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi-International Journal Of Society Researches, 16(28):1562-1584.
- Dombaycı, M. A. (2018). “Felsefenin Değerleri”, Eğitime Bakış Dergisi, 7 (19):59-62.
- Duman, E. Z. ve Küçükşabanoglu, Ö. (2017). “2009 Mantık Dersi Öğretim Programına Göre Yazılan Mantık Ders Kitaplarında Örtük Müfredat”, Journal of Research in Education and Teaching, 6 (1):19-25.
- Duman, E. Z. (2019). “Güncellenen Ortaöğretim Mantık Ders Kitabında Mantığa Giriş Ünitesinin Değerlendirme Sorularının Mantık Dersi Öğretim Programı Kazanımlarına Uygunluğu Üzerine Bir Değerlendirme”. (Ed. Faruk Manav), Felsefe Grubu Eğitimi Üzerine Yazılar, ss. 37-56, Pegem Akademi, Ankara.
- Duman, E. Z., & Arslan, A. (2022). “Ortaöğretim Mantık Ders Kitabında Değerlerin Analizi”. (Ed. Ekrem Ziya Duman), Felsefe Grubu Eğitimi Alanında Çalışmalar, ss. 151-170, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Durakoğlu, A. & Zabun, B. (2022). “Felsefe Ders Kitabının Değerler Açısından İncelenmesi”, International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 8 (57):1441-1445.
- Girgin, Y. (2011). “Cumhuriyet Dönemi (1929-1930, 1949,1981) Ortaokul Türkçe Öğretimi Programlarının İçerik, Genel ve Özel Amaçlarıyla Karşılaştırmalı Gelişim Düzeyi”, Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 2(1):11-26.
- Karaoğlu, S. (2021). “Ortaöğretim Mantık Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler Üzerine İnceleme”. (Ed. Faruk Manav), Felsefe Grubu Eğitimi Araştırmaları, ss. 161-180, Pegem Akademi, Ankara.
- Kuçuradi, İ. (2018). “İnsan ve Değerleri”, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- Manav, F. (2016). “Felsefe Ve Estetik Dersleri 2009 Öğretim Programları Üzerine: Değer-Duyuşsal Alan Kazanımı-Değerler Eğitimi İlişkisi”, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 36 (1):175-193.
- Nutku, U. (2017). “Takiyettin Mengüşoğlu'nun İnsan Felsefesi Işığında Eğitim Olgusuna Toplu Bakış”. (Ed. İoanna Kuçuradi), Yüzyıllımızda İnsan Felsefesi Takiyettin Mengüşoğlu Anısına, s. 63-69, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- Özcan, M. (2016). “İnsan Felsefesi”, BilgeSu Yayınları, Ankara.
- Poyraz, H. (2011). “Değerler Nasıl Oluşur?”, Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi, 1(1):61 - 71.
- Uysal, E. (2004). “Eğitim'e Felsefî Antropoloji Çerçevesinde Kavramsal Bir Yaklaşım”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, VIII (2): 81-99.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yıldırım, İ. Ü. (2022). “Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitabında Değerler Analizi”. (Ed. Ekrem Ziya Duman), Felsefe Grubu Eğitimi Alanında Çalışmalar, ss. 69-79, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Zabun, B. (2013). “Değerlerin Sosyolojik Öğretimi: Ortaöğretim Sosyoloji Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Analizi”, Akademik Bakış Dergisi, 38:1-11.
- Zabun, B. (2022). “Ders Kitaplarında Değerler Taramasına Esas Değerlerin Sosyolojik Sınıflaması”. (Ed. Ekrem Ziya Duman), Felsefe Grubu Eğitimi Alanında Çalışmalar, ss. 53-68, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.